

12. DET ORGANISERADE FRILUFTSLIVET

FRÅN IDEALISM TILL NATURTURISM

I DENNA BOKS INLEDANDE KAPITEL nämndes en del om olika friluftsförbund och i detta kapitel kommer bilden av det organiserade friluftslivet att fördjupas. Vi väljer att även beskriva det »icke-organiserade« friluftslivet som en egen kategori då just samspelet mellan det organiserade och det icke-organiserade är viktigt för en bredare förståelse av friluftslivets strukturer och dynamik.

När det av regeringen tillsatta »Friluftsrådet« (inrättat vid Naturvårdsverket för att förstärka friluftspolitiken, ge råd i friluftsförfrågor och fördela bidrag under perioden 2001 till 2009) våren 2004 kallade till »tankesmedja« om friluftsliv upptog deras inbjudningslista under rubriken »friluftsförbund« inte mindre än 38 stycken. Det stora antalet visar inte bara på friluftslivets breda organisering utan förstås också på svårigheterna att på ett självklart sätt avgränsa gruppen. Här fanns inte bara sådana förbund som Friluftsrådet och Fältbiologerna utan också t.ex. »Den nya bygderörelsen« och »Friskis och Svettis«. Och även om vi då räknar in både Svenskt Friluftsliv (tidigare FRISAM) liksom dess 22 (år 2010) medlemsförbund så döljer sig å andra sidan inte mindre än fem scoutförbund under rubriken »Svenska Scoutrådet«. Om vi fortsätter att använda Friluftsrådets inbjudan som illustration kan vi vidare konstatera att man bl.a. identifierade 12 myndigheter (t.ex. Boverket, Fiskeriverket, Jordbruksverket, Konsumentverket, Myndigheten för skolutveckling, Skogsstyrelsen) samt 11 intresseorganisationer (och att antalet intresseorganisationer på inbjudningslistan till 2005 års »tankesmedja« hade ökat till 22). Sammanfattningsvis är det uppenbart att friluftslivets organisationer och dess organisering är ett mycket brett och mångfasetterat område. Detta kan naturligtvis vara en fördel och styrka, men också en risk om ansvarsfördelningen blir otydlig eller frågor hamnar mellan stolarna hos olika organisationer.

Att i detalj gå igenom alla dessa organisationer med verksamhet, uppdrag, medlemsutveckling, rekryteringsgrund etc. kräver en egen bok och vi kommer här i stället argumentera för en övergripande gruppering och ge några illustrerande exemplifieringar. Följande indelning tror vi är ett lämpligt sätt att grovt strukturera friluftslivet och dess organisationer:

- det icke-organiserade (det spontana; typ individ-, vängrupps- eller familjebaserat friluftsliv)
- det ideellt/idéburet organiserade (typ Scouterna och Friluftsfrämjande, men också mer naturstudieorienterade som Naturskyddsföreningen)
- det offentligt organiserade (typ friluftsstiftelser, skola och barnomsorg)
- det kommersiellt organiserade (typ turismentreprenörer och branschorganisationer).

Det icke-organiserade friluftslivet

Det ligger i sakens natur att det »icke-organiserade« (spontana) friluftslivet många gånger är svårt att kvantifiera och beskriva som en enskild företeelse då utövandet dels är synnerligen mångfacetterat, dels flyter ihop med mer organiserade former av friluftsliv. Att det »icke-organiserade« friluftslivet är mycket omfattande råder det dock inget tvivel om, men exakt hur omfattande är svårt att säga. SCBs levnadsundersökningar ger vissa insikter hur det ser ut (se vidare kapitel 7 om att studera besökare i naturen), men vi vet t.ex. inte hur stor andel av de 6 865 000 svenskar (78,2 %) som minst en gång årligen strövar i skog och mark som gör det spontant och hur stor andel som sker i organiserad form. För just denna aktivitet torde en kvalificerad gissning vara att en ganska hög andel sker spontant, medan exempelvis jakt mer vanligen sker organiserat. Om vi i brist på bättre uppgifter tar SCBs statistik som riktvärden för det »icke-organiserade« friluftslivet så visar deras s.k. »friluftsindex« som använts för analys av utvecklingen perioden 1976 till 1990–91 på en viss ökning av friluftsaktiviteten från mitten av 1970-talet till början av 1980-talet. Under 1980-talet har sedan »friluftsaktiviteterna minskat något bland de yngre, medan de i stället fortsatt öka för dem mellan 45 och 74 år« (SCB 1993b:66). Storstadsungdom verkar vara den kategori där friluftsaktiviteterna framför allt har avtagit denna period. SCBs friluftsindex baseras på deltagande i trädgårdsarbete, ströva i skog och mark, nöjes- och motionspromenader, fritidsfiske och utflykt i fritidsbåt – och det finns då all anledning att kritiskt relatera en sådan avgränsning till diskussionerna i denna boks diskussion av friluftsbegreppet (kapitel 2). Ökningen bland de äldre är också något som återkommer i den senare sammanställningen från SCB (2004:86). Om vi tar aktiviteten »ströva i skog och mark mer än 5 ggr/år« som illustration visar statistiken på öknings i storleksordningen 10–20% för åldersgrupper över 45 år (avser perioden 1976–99) medan åldersgrupper under 45 år inte uppvisar någon statistiskt signifikant förändring. Om man med hjälp av SCBs statistik summerar friluftslivets utveckling i olika grupper kan man konstatera att: (i) det har skett en utveckling för äldre och stagnation för yngre; (ii) högre

tjänstemän är oftare ute i skog och mark; (iii) utrikes födda är mindre friluftsfaktiva än infödda svenskar; samt (iv) att människor i Norrland strövar i skog och mark i betydligt högre utsträckning än befolkningen i storstadsområdena.

Vi kan komplettera denna bild med lite siffror från en nationell enkät (Fredman et al 2008a). I denna uppger mer än hälften av de svarande att de är ute i naturen »ganska ofta«, eller »mycket ofta« under vardagar. Under längre ledigheter ökar denna andel till knappt 90 procent. Naturen är också en central miljö för barns uppväxt och t.ex. har hela 94 % av de svarande ofta, eller mycket ofta, tillbringat lov och semestrar i naturen. Nöjes- och motionspromenader är vanligast att ha ägnat sig åt åtminstone en gång under en 12- månadersperiod (nästan 95 % av de svarande), följt av strövat i skog och mark (90 %), arbetat i trädgården (84 %), solbadat (81 %), och haft picknick eller grillat i naturen (80 %). Även om vi ser till de aktiviteter som är vanligast att ägna sig åt ofta (mer än 60 gånger per år) så toppas listan av nöjes- och motionspromenader (ca 32 %), följt av cykla på vägar, arbeta i trädgården, ströva i skog och mark och promenera med hund.

Viktigt att notera i sammanhanget är att SCBs statistisk som vi refererade ovan när det gäller förändringar över tiden bara omfattar ett fåtal friluftsfaktiviteter vilket innebär att vi har relativt begränsade kunskaper om stora delar av det spontana »icke-organiserade« friluftsfaktövandet, i synnerhet mer specialiserade och »nya« friluftsfaktiviteter. Ett exempel på detta är »geocaching« som är en form av orientering i landskapet där man med hjälp av en GPS letar upp koordinatsatta gömmor som sedan »loggas« på en hemsida (Sandell 2004b). Geocaching är ett bra exempel på en »ny« friluftsfaktivitet som baseras på högteknologi och som växer. Enligt hemsidan (www.geocaching.com) fanns 2009 över 950 000 utlagda gömmor i hela världen. Huruvida geocaching är att betrakta som »icke-organiserat« friluftsliv kan diskuteras då man måste vara registrerad användare (grundnivån är gratis) för att kunna delta. Det leder oss emellertid in på nästa kategori av friluftsfaktövare och det organiserade friluftslivet.

Det ideellt organiserade friluftslivet

När det gäller det organiserade friluftslivet är det lättare att hitta uppgifter på omfattning och inriktning. En stor del av svenskt organiserat friluftsliv finns samlat under Svenskt Friluftsliv (tidigare Frisam). Svenskt Friluftslivs 22 medlemsorganisationer har sammanlagt nästan två miljoner medlemmar¹ (www.svensktfriluftsliv.se), och ändamålet med verksamheten är att (i) bevara och utveckla förutsättningarna för friluftsliv

1. Siffran är inte korrigerad för antalet dubbelanslutna medlemmar.

och rekreation i vid bemärkelse; (ii) arbeta för en hållbar utveckling av friluftslivets gemensamma arena; (iii) bevaka och företräda friluftslivets olika intressen gentemot regering, myndigheter och andra organisationer; (iv) verka för att friluftslivets status höjs i samhället; och (v) verka för att allemansrätten inte försvagas. Nedanstående tabell ger en uppfattning om det ungefärliga antalet medlemmar i Svenskt Friluftslivs åtta största medlemsorganisationer.

Tabell 12:1. Antal medlemmar i åtta av Svenskt Friluftslivs största medlemsorganisationer (cirkavärden för år 2006).²

Organisation	Antal medlemmar
Svenska Turistföreningen	302 000
Svenska Kennelklubben	316 000
Svenska Jägareförbundet	196 000
Motionsidrottsförbundet Korpen	159 000
Svenska Båttunionen	156 000
Svenska Scoutrådet	92 000
Friluftsfrämjandet	99 000
Svenska Orienteringsförbundet	98 000

Ser vi till medlemsutvecklingen över tid så kan vi först konstatera en uppgång under de senaste åren för Svenskt Friluftslivs medlemsorganisationer, vars nuvarande redovisning dock börjar först 1998 då man hade sammanlagt 1,65 miljoner medlemmar. År 2000 var man nere i 1,55 miljoner för att år 2002 vara uppe på ungefär 1998 års nivå igen, och idag är man alltså uppe i nästan två miljoner medlemmar (Silvander, pers. kom.). Om vi ser till ett litet längre tidsperspektiv för några centrala organisationer så är det dock en konstant eller fallande utveckling efter en uppgång fram till 1980–1990 talen, som följande tabell visar.

Tabell 12:2. Återblick på utvecklingen i medlemstal (tusental) hos några friluftsorganisationer (uppgifter kommer från organisationerna)

Organisation	1963	1973	1983	1993	2003
SNF*	25	48	87	194	170
STF	213	205	277	325	331
Friluftsfrämjandet	31	140	225	139	109
Svenska Scoutförbundet**	75***	94	88	84	65

* Ej med i Svenskt Friluftsliv

** Svenska Scoutförbundet skall inte förväxlas med Svenska Scoutrådet som är en sammanlutning av 5 scoutförbund däribland Svenska Scoutförbundet.

*** 1963 avser år 1961, hämtad i Puke, 1982:92.

2. Källor: pers.komm Ulf Silvander, Svenskt Friluftsliv.

Utöver de organisationer som är medlemmar i Svenskt Friluftsliv finns ytterligare ett antal friluftsförbund, eller organisationer med tydliga beröringsytor till friluftslivet, som inte omfattas av sammanställningarna ovan. Här märks breda organisationer för motion som Friskis & Svettis, natur- och miljöorganisationer som Sveriges ornitologiska förening, Naturskyddsföreningen, Världsnaturfonden och Fältbiologerna; men även t.ex. hästsporten.

Som en övergång till det offentligt organiserade friluftslivet kan vi titta närmare på förvaltningen av de många vandringsleder som finns runt om i Sverige (se t.ex. Magnusson 2002). Förvaltning och skötsel av lederna sker i en del fall genom ideella föreningar, medan andra sköts av kommuner eller stiftelser (se nedan). Ett exempel är »Föreningen Sörmlandsleden« som arbetar ideellt med att sköta och utveckla ca 100 mil natur- och kulturvandringsled. Enligt deras hemsida (www.sormlandsleden.se) är målsättningen att ge människor möjlighet till lättillgängliga och unika naturupplevelser. Av föreningens ca 1000 medlemmar arbetar ca 175 aktivt för att hålla alla etapper i gott skick. Ett annat exempel är Skåneleden som är mer än 100 mil lång och uppdelad i 78 dagsetapper. Ansvaret för leden ligger på »Stiftelsen för Fritidsområden i Skåne« som nu förvaltas av Region Skåne.

Det offentligt organiserade friluftslivet

När det gäller det offentligt organiserade friluftslivet kan vi i första hand identifiera två huvudkategorier – dels det som sker inom skola och barnomsorg där de verksamma i viss utsträckning är organiserade i intresse-sammanslutningar, dels de stiftelser för naturvård och friluftsliv som finns på flera håll i landet. Inom skolan märks bland annat Naturskoleföreningen, Nätverket för skolans uterum, Skogen i skolan (ett nationellt samverkansprogram mellan skolan och Sveriges skogliga intressenter i syfte att öka lärares och elevers kunskap om skog), och Svensk lägerskoleförening (se vidare t.ex. Sundberg & Öhman 2008 och Östman Kommande). Gemensamt för flera av dessa organisationer är ett tillämpat och naturnära pedagogiskt förhållningssätt för att till barn (och lärare) förmedla nyfikenhet och intresse för naturen. Naturskoleföreningen säger exempelvis om sin verksamhet: »Att upptäcka själv och att själv förstå sambanden i naturen är en viktig del i naturskolans metodik. Det kan vara allt från enklare näringskedjor, vem äter vad?, till mer komplicerade undersökningar som beskriver ekologin i någon naturtyp.« Skogen i skolans pedagogiska idé bygger på att så långt som möjligt koppla samman teori och praktik för att öka lärares och elevers intresse för, och kunskap om skog. Ett självklart inslag i dessa organisationers verksamhet blir således själva vistelsen i naturen, och därmed friluftsliv som pedagogisk metod snarare än ett mål i sig.

Ytterligare ett exempel på det offentliga engagemanget för allmänhetens naturkontakt på fritiden är Sveriges stiftelser för naturvård och friluftsliv. Det finns en handfull sådana stiftelser, t.ex. skärgårdsstiftelsen i Stockholms skärgård, varav flertalet ägs av landsting och kommuner i samverkan. De bildades framför allt under 1960- och 1970-talen och sitt gemensamma uppdrag har man beskrivit så här:

Vi är en brygga mellan människors önskemål om ett rikt friluftsliv – och en naturvård som både skyddar naturen för sin egen skull och gör den tillgänglig på ett riktigt sätt för människor. Vi är också en brygga för positiv samverkan mellan statens naturvårdsorgan och kommunerna och mellan naturvård och friluftsliv (Statens stöd 1999:35).

Utan att lägga någon värdering i detta bör formuleringen »på ett riktigt sätt« noteras i uppdraget ovan – ett perspektiv på allmänhetens landskapsrelation som rimligen kan tolkas som ett uttryck för en kombination av socialt engagemang och planeringstro med rötter i 1960- och 1970-talen, och bör ses som ett uttryck för en normativ friluftssyn som diskuterades i kapitel 2. Dessa stiftelser köper in mark för friluftsliv och naturvård och ger bidrag till inköp och säkerställande av områden. En viktig del är att planera och vårda naturreservat, friluftsområden och vandringsleder. Kopplad till detta är ofta en annan huvuduppgift nämligen att ta tillvara och sprida kunskap om gamla kulturmiljöer, liksom att informera om natur, naturvård och friluftsliv (bl.a. allemansrätten).

Exempelvis uppger Skärgårdsstiftelsen att den äger och förvaltar mark i Stockholms skärgård med syfte att bevara skärgårdens egenart, naturvärden och landskapsbild och samtidigt främja utvecklingen av friluftsliv, kultur, rekreation och turism. Upplandsstiftelsen ska inom Uppsala län främja naturvård och friluftsliv. Det gör den genom att förvärva, utveckla, och förvalta naturområden, driva naturvårdsprojekt och projekt som främjar friluftslivet, driva en naturskola och informera allmänheten om naturvård och friluftsliv. Utgångspunkten för Västkuststiftelsens verksamhet är naturen i västra Sverige – att bevara dess naturrikedom för kommande generationer och att göra den tillgänglig för besökare.

Som intressant övergång till det kommersiellt organiserade friluftslivet kan vi nämna den på många sätt mycket illustrativa glidning som stiftelsen Ångermanlandskommittén och Mitt Sverige Turism genomgått under 1900-talets senare decennier – från att regionalt överkomma hinder och arbeta för den lokala allmänhetens breda friluftsliv till att marknadsföra regionens turismvärden på en extern marknad (se Sandell 2008, och fallstudien om Höga Kusten nedan i detta kapitel).

Det kommersiellt organiserade friluftslivet

Det är inte alltid lätt att sätta någon skarp gräns mellan det ideellt organiserade friluftslivet och det kommersiellt organiserade friluftslivet (jfr diskussioner och referenser kring friluftsbegreppet i förhållande till turism och det kommersiella i kap. 2, 6 och 10). Här kan Svenska Turistföreningen fungera som gott exempel. Under rubriken »föreningsidé« på sin hemsida (www.stfturist.se; 2006–08–24) framgår att man är en medlemsorganisation med ett övergripande *ideellt syfte* där *affärsdrivande verksamhet* och lokal föreningsverksamhet fungerar som medel för att uppnå föreningens *idéella mål* (vår emfas). Själva namnet, »turistförening«, är i sig illustrativt då turismen (ur ett producentperspektiv) bygger på kommersiella principer medan ordet förening mera leder tankarna åt det ideella hållet. Med ett kommersiellt organiserat friluftsliv avser vi här friluftsliv (dvs. vistelse utomhus i natur- och kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling) som sker på kommersiella grunder, dvs. i syfte att främst tjäna ekonomiska vinstintressen. Det innebär ett friluftsliv som många gånger går under benämningar som naturturism, äventyrsturism och ekoturism. Turismen som helhet beskrivs ofta som en globalt starkt växande näring, och inte så sällan nämns den naturbaserade turismen som ett särskilt starkt tillväxtområde. En mer ingående beskrivning av naturturismen återfinns i kapitel 6.

Bland de organisationer som företräder det kommersiellt organiserade friluftslivet kan nämnas, utöver allt fler aktiva företag inom denna nisch (exakt hur många finns ingen bra statistik som visar), Svenska Ekoturismföreningen, Sveriges Camping- och Stugföretagares Riksorganisation, Föreningen Turism i Sverige (FörTur) och Svenska Liftanläggningars Organisation (SLAO). Då turismen i Sverige har en stor bredd företräder flera av dessa organisationer aktiviteter och resmål utöver vad som brukar gå under benämningen naturturism. Den organisation som torde vara mest inriktad mot ett kommersiellt friluftsliv är Svenska Ekoturismföreningen som certifierar turismprodukter med »Naturens bästa« (se kapitel 6.) Ekoturismföreningen har som målsättning att bl.a. utveckla en turism som stärker natur- och kulturskydd, ger mindre och färre miljöskador, och samtidigt förädla traditionell naturturism för att skapa jobb och ge skyddsvärd natur ett ekonomiskt värde. Bland föreningens certifierade aktiviteter återfinns bland annat »traditionella« friluftaktiviteter som kajak och kanot, ridning, naturguidningar, vilt- och fågelskådning, fiske, kul i snö och på is, jakt, cykelturer och vandring. Exempel på mer platsbundet kommersiellt friluftsliv finns det många exempel på runt om i landet. Idre Fjäll i norra Dalarna och Holiday Club i Åre är två exempel från fjällen där man har en uttalad strategi att sälja såväl arrangemang som deltagande i ett stort antal friluftaktiviteter.

Friluftslivets dynamik, samband och trender

Beskrivningen ovan visar inte bara bredden i friluftslivets organisering, utan ger också en bra illustration till dess föränderlighet, något som naturligtvis är kopplat till samhällsutvecklingen i övrigt. I kapitlet »Fritidskultur i natur« (Sandell 2000a) redovisas en innehållsanalys av tidskriften *Utemagasinet* perioden 1989–1999. Här identifieras nio teman när det gäller hur de massmediala förebilderna ser ut i denna typ av skrift. Även om det här alltså gäller vad som visas upp så indikerar det en riktning från det enkla och lokala mot det äventyrligt globala:

- »Det viktiga är att du tar dig ut. Och upplever!«,
- »Han – utemänniskan«,
- »Gårdagens upptäcksresanden – dagens äventyrsproffs«,
- »Professionell fritid och självgenererande krafter«,
- »Friluftsliv som sport, prestation och upplevelse«,
- »Samhällets frånvaro och det omvända hälsoperspektivet«,
- »Adrenalin, stillhet, fara och flow«,
- »Det globala friluftslandskapet«, och
- »Det aktivitetsstyrda friluftslivet«

När idéburna rörelser generellt tappat mark finns det eventuellt en logik i att detta också gäller friluftslivets idéburna ideella organisationer. När samtidigt allmänhetens friluftsliv över tiden, om än bara för vissa grupper, ser ut att stagnera eller sjunka både i Sverige och på andra håll kan man naturligtvis utifrån friluftslivets perspektiv fråga sig:

- Om traditionella mått som t.ex. »strövat i skog och mark« eller »fritidsfiskat« eller »gjort utflykter i fritidsbåt« (SCB 2004) i tillräcklig utsträckning fångar dagens friluftsvanor?
- Vilken betydelse för friluftslivet den generella tendensen i riktning mot det individuella och oorganiserade har i förhållande till det kollektiva och organiserade?
- Vilken betydelse det »icke-organiserade« och »ideellt och offentligt organiserade friluftslivet« har för utvecklingen av det kommersiellt organiserade friluftslivet?
- Eller det omvända, dvs. i vilken utsträckning det är möjligt för det traditionella organiserade friluftslivet (idéburet och offentligt) att svara upp mot – eller, om man anser att det behövs, aktivt motverka – de generella strömningarna mot kommersialisering, individualisering och diversifiering?

När det gäller det kommersiellt organiserade kan förstås hävdas att det i någon bemärkelse är »självmarkerande« i form av bättre eller sämre lönsamhet – det som i längden inte ekonomiskt lönar sig fortsätter inte om enbart det kommersiella intresset är drivkraften. Men för alla de

organiserade kategorierna (idéburet, offentligt och kommersiellt) så finns sannolikt anledning att reflektera över hur de tycker att de offentliga medlen skall användas i en föränderlig situation. När det gäller relationerna mellan alla de fyra kategorierna vi pekade på inledningsvis i detta kapitel (det icke-organiserade, ideellt organiserade, offentligt organiserade och det kommersiellt organiserade) så kan man fundera på om det finns en sorts »friluftskarriär« som leder till positiva effekter i ett antal led och för ett antal intressen. Ungefär enligt principen att:

1. grundläggande friluftsvana och intresse etableras genom »I ur och skur«-förskola eller scouter, som sedan;
2. puffar på familjens friluftsliv som blir en viktig del i folkhälsan och;
3. ger viktig kompetens för skolans utomhuspedagogiska verksamhet som sedan;
4. »slantar av sig« i form av naturturismdeltagande (i stället för semester utomlands) liksom konsumtion av utrustning och media med inriktning mot friluftsliv; och samtidigt
5. blir en viktig del i det demokratiska underlaget och engagemanget för Naturvårdsverkets och andras naturvårds- och miljöarbete i form av skatteuttag, områdesskydd och miljöåtgärder som på olika sätt ingriper i vardagstillvaron.

Överhuvudtaget verkar det vara relativt dåligt känt hur de olika kategorierna (det icke-organiserade, ideellt organiserade, offentligt organiserade och det kommersiellt organiserade) samspelar med varandra. Är det ett stort mått av överlappning – dvs. en relativt gemensam »friluftskultur« där det mera är en tillfällighet var man lägger sitt engagemang och eventuella medlemskap? Eller är det några huvudgrupperingar som inom sig men inte mellan sig har relativt stor överlappning, kanske med kopplingar till uppväxtförhållanden och socio-ekonomi? Eller är det ett stort antal relativt åtskilda grupperingar som har mycket lite överlappning och övergångar mellan sig över huvud taget? Det är uppenbart att den här typen av tänkbara mönster har en stor betydelse för utformningen av friluftsplanning och samhälleligt stöd till friluftsliv. Det finns anledning att fråga sig exempelvis: Vilken betydelse har friluftsföreningar för deltagande i naturturism? Vilken betydelse har friluftsverksamhet för inställningen till offentlig miljöpolitik eller folkhälsa? Vilken betydelse har friluftsvana på familjebasis respektive i ideella organisationer för skolans uteverksamhet? I vilken utsträckning når det organiserade friluftslivet de icke friluftsenagerade genom nyrekrytering utanför friluftsleden (och i så fall i vilken utsträckning gäller detta företrädesvis vissa typer av organisationer, aktiviteter etc.)?

FRILUFTSPOLITISK AMBITIONSFÖRSKJUTNING:
EXEMPLET HÖGA KUSTEN

I ett kapitel om »Fritidslandskapet« Ångermanland skriver Nils Kvarby i Svenska Turistföreningens årsskrift 1969: »I snart sagt alla kommuner planerar man nu för fritid och turism på ett helt annat sätt än tidigare. Det finns inga möjligheter att berätta om allt detta« och han fortsätter:

Även om allemansrätten har grundläggande betydelse för friluftslivet så räcker det inte långt i dag. Det behövs också skilda slag av kollektiva anläggningar och anordningar med därtill knuten service. I full insikt om detta sker också på olika håll i landskapet en målmedveten satsning på kombinerade friluftsanläggningar med differentierade sysselsättningsmöjligheter och inriktning där så är möjligt på åretrunddrift (Kvarby 1969).

Den s.k. Höga Kusten-utredningens arbete som kom 1974¹ gjordes i denna anda. Utredningen kan ses som ett av de tydligaste och tidigaste regionala uttrycken för att försöka ta ett relativt heltäckande grepp på allmänhetens naturrekreation som ett välfärdsprojekt. Och det genomfördes i en tidsanda av stark materiell tillväxt och stor tilltro till samhällsplaneringens möjligheter. I förordet beskrivs arbetet »som den första planeringen på regional och kommunal nivå av ett primärt rekreationsområde i landet«. Att ett av de mest omfattande utredningsprojekten under kommitténs arbete rörde just »skiftgående personals fritidsvanor« i denna bygd präglad av stora industrier med kontinuerlig drift kan ses som ett tecken på dess sociala ambitioner och inriktning.

Den friluftsstiftelse som är verksam i Västernorrland har idag dubbelnamnet »Ångermanlandskommittén/Mitt Sverige Turism« och även om dess olika delar (som senare organisatoriskt samordnats) inte bildades förrän 1988 respektive 1987, har ansatsen sitt ursprung i just 1970-talets engagemang för fysisk planering, friluftsliv och social naturvård. Studerar man dessa organisationer över tiden och mot bakgrund av samhällsutvecklingen inom detta fält från 1960-talet och fram till sekelskiftet 2000, får man ett starkt intryck av en successiv perspektivförskjutning över tiden. En förskjutning från det första ledet i namnet med dess kopplingar till offentligt engagemang med sociala förtecken och med stor tilltro till planeringens möjligheter att öka allmänhetens välfärd och stärka en »meningsfull« naturrelaterad fritid. Till ett perspektiv där man i hård konkurrens ska sälja regionen på en internationell turismmarknad och där varje satsning och varje projekt måste bära sina kostnader med hjälp av t.ex. EU-ansökningar och samarbete med entreprenörer.

Denna förändring i riktning mot att utveckla kommersiella intressen är illusorativ för den mer övergripande samhällsförändringen under samma period, och som på många sätt manifesteras i dagens turismpolitik och i viss utsträckning även i naturvårdspolitiken. Samtidigt som det kan skönjas ett visst nyvaknat politiskt intresse för det breda »sociala« friluftslivet, och då framförallt ur ett folkhälsoperspektiv, men även från naturvårdens makthavare. (Den här fallstudien bygger på Sandell 2008.)

Se också: <http://www.mittsverigeturism.se/>

1. Höga Kusten-kommittén 1974.

